

Bij de opening van de tentoonstelling *Anachronisms* in galerie Helder, Den Haag, 12 januari 2019

Welkom allemaal, welkom Ton, welkom Maarten, Tonio, Tanja en Jean-Pierre, dank aan galeriehouders Frank en Frey die deze tentoonstelling hebben mogelijk gemaakt. Ik voel me vereerd en blij dat ik een kleine toespraak mag houden bij de opening van een tentoonstelling die zichzelf toot met de naam 'anachronisme'.

Ik zal me even voorstellen. Ik ben Lucette ter Borg, kunstcritica voor NRC Handelsblad, onafhankelijk tentoonstellingsmaker voor onder andere Lustwarande in Tilburg, maar het laatste jaar vooral opgeslurpt door het werk aan mijn nieuwe roman. Ton benaderde mij voor dit openingspraatje. En Ton en ik gaan al best lang met elkaar door een deur. Dat is geen anachronisme. Dat is zoals dat gaat als je elkaars werk respecteert: de jaren jagen achter elkaar aan en voor je het weet zijn er tien, twintig jaar verstreken. Maar dit blijft. Die bewondering.

Al vanaf eind jaren negentig, toen de gemeente Dordrecht nog geld vrij maakte voor kunst omdat de overheid toen nog vond dat kunst een onlosmakelijk onderdeel van ons leven was – een idee dat natuurlijk volkomen uit de tijd is en door Rutte c.s. grinnikend bij het grofvuil is gezet -, kwam ik bij Ton op atelierbezoek. Doel van dit bezoek was om 'nationale' aan grote kranten gelieerde critici kennis te laten maken met het schoons – anachronistisch woord trouwens weer - dat weliswaar vlak voor hun neus, maar toch aan de uiterste rand van de Randstad ontstond. En zoals we allemaal weten komen Nederlandse kunstcritici nooit buiten de Randstad.

Ik bezocht die dag een aantal kunstenaars, onder wie Ton. En ik was onder de indruk. Het was vlak voor zijn vertrek naar Afrika, waar, zoals liefhebbers van zijn werk weten, zijn schilderijen een enorme zwieperd kregen. Hij was zoekende, heel gedreven zoekend.

Ton Kraayeveld is de aanstichter van deze onbetamelijk losse verzameling van kunstenaars die hij anachronistisch noemt. Anachronistisch omdat hij ze met hun werk een beetje uit de tijd gevallen vindt. Want neem nu Tanja Smit, met haar visuele poëtica van woorden en niet-woorden, van betoverende patronen en onontdekte alfabetten die zij in boeken naar boven brengt. Hoeveel uren mierenvljijt, hoeveel concentratie vergt het om zo'n boek, zo'n bladzijde te maken?

Of neem Tonio de Roover die ons de wereld presenteert als een weids verschiet, waarin rasters en hekwerken al jarenlang de hoofdrol spelen. Waarom die hekwerken? Omdat je ook zo grip kunt krijgen op het gewemel om je heen. Omdat je zo, via Tonio's werk, kunt ervaren hoe rijk geschakeerd het perspectief kan zijn: het is er namelijk nooit één, het zijn er vele als het goed is.

En Maarten Janssen die in zijn abstracte werk, dat zo hard knipooft naar Mondriaan, het minimalisme en colour field kunstenaars, vooral laat zien hoe hard het werken is om toeval te laten ontstaan.

Ogenschijnlijk toeval. Ogenschijnlijk makkelijk. Ogenschijnlijk serieel.

Of de vierde uitgenodigde kunstenaar hier – Jean-Pierre Zoetbrood, die in zijn fijnzinnige abstracte schilderijen en driedimensionale werken schildert alsof er geen tijd bestaat, althans geen tijd die zoals een klok gelijk loopt. Als je kijkt naar de werken van Jean-Pierre krijg je het gevoel alsof je kijkt naar iets dat in een andere tijdsdimensie is geschilderd dan die waarin we ons nu bevinden. Zijn werk is niet schuin, niet recht, het is overwogen, ontregelend. Het is een uitnodiging: kom binnen in dit domein.

De aanstichter van dit alles staat zoals gezegd hier voor me: Ton Kraayeveld. Hij is natuurlijk de grote schuldige, want hij noemt jullie allemaal anachronisten. Natuurlijk met de kanttekening dat hijzelf ook bij de club hoort. Ton doet in zijn schilderijen twee ogenschijnlijk tegenstrijdige dingen. Hij brengt in zijn figuratieve werken – geïnspireerd door kunstenaars als René Daniëls, Sigmar Polke en de Italiaanse futuristen die zo hard de toekomst tegemoet wilden snellen dat ze vergaten te kijken naar de kuilen voor hun voeten – de dynamiek van de wereld tot een vervreemdende en oorverdovende stilstand.

Oorverdovend omdat zijn doeken, zijn kleuren, zijn vormen zinderen. In zijn abstracte werken – hier te zien – doet hij het tegengestelde. Daarin brengt hij juist de stilte van abstractie tot beweging. Hij maakt er beredeneerd en afgewogen een zinderend geheel van.

Wat de kunstenaars hier aanwezig bindt, is hun concentratie, hun artistieke houding die wars is van de kermis die kunst kan zijn. Ze gaan allemaal stug door op de weg die zij zinvol vinden. Is dat anachronistisch?

Nou nee – of misschien wel ja.

Tijdens mijn studie geschiedenis werd ik er hardhandig op gewezen: boeken die je in de middeleeuwen laat circuleren in kloosters. Hoongelach: wat een anachronisme! Boeken bestonden toen nog niet, alleen handschriften. Op de krant mocht je je als stagiair één keer vergissen, maar werd je vaker betrap op het gebruik van anachronisme, dan was daar het gat van de deur. Onder het publiek van lezers van mijn romans was er altijd wel iemand die zijn vraag agressief op me af vuurde: 'U noemt in uw boek een balpen, maar die bestond toch nog niet in 1941?' Waarop ik – oef – gelukkig kon antwoorden: jawel, in 1938 is de balpen gepatenteerd in Hongarije. Was ik daar even goed onderuit gekomen. Want een anachronisme, dat staat zo'n beetje gelijk aan gebrek aan kennis, dikdoenerij, slordigheid.

In het gewone leven geldt een anachronisme als iets negatiefs. Een belediging – je bent een anachronistisch schrijver. Daarmee diskwalificeer je jezelf.

Maar ik vind het geen belediging, zeker niet in de kunst en literatuur. Een anachronisme is een geuzennaam – zo heeft althans Ton het hier bedoeld. En ik wil die geuzennaam uitbreiden. Weg van dat negatieve.

Ik wil er een pleidooi van maken, voor meer anachronismen, voor meer mensen die naast de tijd leven, voor meer kunst die zich niet met de tijdgeest bezig houdt, voor meer aandacht en concentratie én voor meer verbeelding.

Dus laat die balpen opduiken in een lang verleden. Gebruik de stille schilderkunst in een tijd die altijd maar vooruit wil en meer. Kijk goed, luister goed, en werk nauwgezet en vurig door.

Lucette ter Borg